

Artikel 3 Wat zijn geschikte toetsen? (deel 3 van 10-delige serie)

Bij de begeleiding van kinderen met leesproblemen speelt het leerlingvolgsysteem een grote rol. Binnen zo'n systeem worden er toetsen gebruikt. De vraag is wat goede toetsen zijn om de ontwikkeling van de leesvaardigheid te kunnen volgen. In dit artikel gaat het over de herfstsignalering, de DMT, de AVI-toets, andere toetsen, diagnostische toetsen, de toetsminimalisatie, summatief en formatief evalueren en de mogelijkheden voor kinderen om hun eigen ontwikkeling te kunnen volgen in de vorm van een portfolio.

Als dit artikel verschijnt kan het zo zijn dat u net weer met de halfjaarlijkse toetsafnames bezig bent. We zullen u dan ook aansporen om z.s.m. te stoppen met het afnemen van de race-toetsen.

Dit artikel verschijnt op 20 januari.

3.1 Toetsen

Om de ontwikkeling van de leesvaardigheid van kinderen te kunnen volgen, zijn er geen andere verantwoorde manieren dan het afnemen van genormeerde toetsen op de wijze zoals in de handleiding van die toetsen is aangegeven. Het gaat bij die technische leesvaardigheid om twee kenmerken, nl. snelheid en nauwkeurigheid.

Hoe snel en hoe nauwkeurig kan alleen verantwoord bepaald worden aan de hand van normen. In het nu volgende wordt eerst het toetsplan weergegeven. Daarna worden de mogelijke toetsen besproken en vervolgens gaat het over het verschil tussen formatief evalueren en summatief evalueren.

We eindigen met de toetsminimalisatie, het portfolio en de diagnostische leestoets.

Bij het toetsen mag het niet alleen om de toetsen zelf gaan, maar gaat het eveneens om de juiste afname. In het volgende artikel (nr. 4) wordt de juiste afname besproken.

3.2 Het toetsplan

Een verantwoord toetsplan ziet er als volgt uit:

1. Het invullen van de dangerous signlijst aan het eind van groep 2. Die lijst is bij artikel 2 aangeboden. (lit.1)
2. De herfstsignalering. Deze signalering heb ik in september 1969 geïntroduceerd in een artikel in het Praxis-bulletin (lit.2). De originele opzet was om bij de 50% zwakste kinderen (dus niet de gehele groep 3) te checken wat de opbrengsten zijn van de eerste periode van aanvankelijk lezen. Het gaat dan om woorden, letterkennis en auditieve vaardigheden die in die eerste weken aangeboden waren. Helaas wordt de herfstsignalering nu vaak bij alle kinderen gedaan en dat is volstrekt overbodig.
3. In groep 3 in januari/februari afnemen van de DMT, kaart 1 en 2, een toets letterkennis en fonemisch bewustzijn bij alle kinderen.
4. In juni in groep 3 afnemen van kaart 1+2+3 van de DMT en voor de zwakke lezers nog de toetsen letterkennis en fonemisch bewustzijn.
5. Daarna ieder jaar tweemaal per jaar de afname van de DMT. Zie 3.6 over de toetsminimalisatie.

Tussen deze bedrijven door neemt men ook nog veel methodegebonden toetsen af en daarbij moet ook de vraag gesteld worden of dat allemaal nodig is. Tot zover wat redelijk gangbaar is in de onderwijspraktijk.

3.3 De toetskeuze

Ik krijg regelmatig de vraag voorgelegd of het niet beter is om de AVI-toetsen te gebruiken in plaats van de DMT. Immers, zo stelt men, het lezen van losse woorden is onnatuurlijk. Het gaat toch om het lezen van teksten! Ook in de literatuur kom je die gedachte tegen (lit. 3).

Soms stapt men over op de schoolvaardigheidstoets Technisch lezen van Boom. Meestal stelt men dat een kind op een woordtoets aanzienlijk slechter scoort dan op een teksttoets. Dan is de keus vaak snel gemaakt en kiest men de teksttoets om de leesontwikkeling vast te stellen.

Daarbij maakt men enkele denkfouten, nl.:

- 1. Het is de vraag of een instrument waarop het kind het beter doet, ook een beter instrument is.
- 2. Een van de grootste nadelen van de AVI-toetsen is dat je er te veel fouten op mag maken. Er zijn kaarten waar kinderen wel 10 fouten op mogen maken. Hoewel de meeste mensen nauwkeurig lezen belangrijker vinden bij het lezen dan het leestempo, accepteert men 10 fouten. (In de vorige versie van de AVI-kaarten waren er toetskaarten waarop je 15 fouten mocht maken (M5A)). Stel je eens voor dat je een leesles geeft en een kind leest een tekst ter grootte van nog geen A4'tje dan moet je 10 tot 15 fouten accepteren. Als je in je begeleiding de nadruk legt op nauwkeurigheid dan weet je al dat de AVI-kaarten ongeschikt zijn. Wat zegt het dan als een kind AVI-kaart E5 beheerst als het zoveel fouten mag maken? Het gebruik maken van teksttoetsen is voor-de-gek-houderij. Je maakt het mooier dan het is. Bovendien moet je minimaal 3 toetsen afnemen en dat kost veel tijd.
- 3. Het is bekend dat de decodeervaardigheid het beste wordt vastgesteld aan de hand van het lezen van losse woorden. (zie ook de site van de NKD). Ook bij de terminologie in het kader van dyslexie spreekt men over woordidentificatie.
- 4. Volgens Smits (lit. 3) is de DMT minder geschikt voor het beschrijven van de voortgang omdat de voornaamste resultaten bij de kinderen met ernstige leesproblemen meestal geboekt worden op tekstniveau (geen wonder als je zoveel fouten mag maken) en niet op woordniveau (geen wonder als het snel moet en de opbouw van kaart 3 niet deugt).

En de Schoolvaardigheidstoets Technisch lezen van Boom? Die moet om dezelfde denkfouten afvallen en bovendien heeft die een merkwaardige instructie namelijk: *'Ik wil graag weten hoe vlug jij al kunt lezen'*. Het is dus een duidelijke racetoets. Er wordt **geen** opdracht gegeven nauwkeurig te lezen. Verderop in de instructie kom je tegen: *'Ik zeg zoveel mogelijk omdat alles lezen niet zal lukken. Dat kan bijna niemand'*.

Deze instructie is al genoeg reden om deze toets niet te gebruiken. Een derde reden is dat deze toets de eenvoudige woorden toetst en geen tremawoorden, leenwoorden etc. bevat en dus zeker niet bruikbaar is vanaf groep 6 als je uitgaat van het formatieve assessment (zie paragraaf 3.5). Bovendien correleert deze toets hoog met de DMT. Dan kun je net zo goed de DMT afnemen.

3.4 Dan toch maar de DMT? Ja, mits.....

We adviseren u om de DMT af te nemen mits drie problemen van de DMT zijn opgelost:

- A. Kaart 3 van de DMT kan al worden afgenomen vanaf eind groep 3, maar in de eerste 10 woorden komen al zoveel struikelwoorden voor dat kinderen daarop vastlopen en het is vraag of het gebruik van kaart 3 wel bruikbaar is. Er moet dus een andere kaart komen. Op de Cito-DMT kaart 3 kom je bij de eerste 10 woorden, woorden tegen als: alfabetisch, export, liniaal, busmaatschappij, populair, etc. Uit ervaring met de vorige versie blijkt dat er kinderen zijn die blokkeren bij die woorden. Dat heeft tot gevolg dat ze niet toekomen aan de relatief makkelijke meerlettergrepige woorden als: opa, tuinhek, hengel, rietje, kanaal, etc
- B. Vanuit het formatieve assessment waarbij een toets een hulp moet zijn om een

bijdrage aan de groei van een kind te kunnen leveren, is deze toets vanwege kaart 3 onbruikbaar omdat de toets niet kan helpen bij die groei vanwege het feit dat de woordkeuze geen goede afspiegeling is van wat er in de meeste methoden voor voortgezet lezen aan de orde komt.

- C. De DMT leidt tot racelezen. Het -SNEL- in de instructie zorgt ervoor dat kinderen gaan jagen en dat de norm voor het lezen -snel lezen- is geworden. Daar moeten we vanaf en we moeten overstappen op -GEWOON- lezen als norm. Opvallend is dat veel kinderen de woorden niet gewoon uitspreken, maar de klanken in elkaar schuiven en ze er als het ware uitschieten.

3.5 Summatief of formatief evalueren

Citaat: *Summatief toetsen is prestatiegericht en vaak gebonden aan een norm. De toetsen hebben een hoog goed/fout gehalte en zijn vaak een momentopname na het leren. Je kunt ook zeggen dat summatief toetsen een meting is om de balans op te maken, een terugblik of een eindmeting. Het is een selectiemiddel waarvan het resultaat meetelt voor een eindcijfer/beoordeling. De leerling oefent voor de toets en niet om het leren zelf. Op deze manier neemt de leerkracht de beslissing of de leerling de vaardigheid voldoende beheerst. De normen voor de summatieve toets zijn gebaseerd op empirisch onderzoek. De reguliere afname van de DMT is daar een voorbeeld van.* (bron: lit. 4)

Bi j de DMT levert dat een ABCDE of I,II,III,IV,V-indeling op. Die normen zijn gekoppeld aan percentielen, In het verleden is het vaak voorgekomen dat het Cito die normen aanpaste. Wat je ook al school doet, je blijft 10% van de kinderen houden met ernstige leesproblemen.

Bij het formatief evalueren (lit. 5) ligt de nadruk op de persoonlijke groei van de kinderen. De normen van de toetsen worden niet op basis van onderzoek vastgesteld, maar op basis van een keuze voor een overweging.

Door de afname van de formatieve toets krijgt de leerkracht helder zicht op de mate van beheersing van vooraf bepaalde leerdoelen. Hierop kan de instructie of de leerstof dan worden afgestemd. Formatieve toetsing is een doorlopend proces van informatie verzamelen over de leerresultaten. Deze informatie kunnen de docenten of leerkrachten gebruiken voor feedback bij hun lesvoorbereiding. De redzaamheidsmanier van afnemen van de DMT is een voorbeeld van een formatieve toets. (bron: Lit. 6)

Summatief evalueren bij de DMT betekent dat de totaalscore van het aantal afgenomen toetskaarten centraal staat en die score levert een kwalificatie op (ABCDE).

Bij het formatieve evalueren gelden er ook aparte normen voor de afzonderlijke kaarten die corresponderen met bepaalde woordtypen. De eindscore is dan niet doorslaggevend, maar de vraag of de deeldoelen beheerst zijn. Dat wordt ook wel blokbeheersing genoemd. Daarnaast is het zo dat de gewenste eindscore (het criterium) niet bepaald is op basis van onderzoek, maar op basis van een visie m.b.t. de redzaamheid. Bij het redzaamheidslezen is het eindcriterium eind groep 7: 170 woorden op de drie DMT kaarten.

Het grote voordeel van het formatieve toets is dat kinderen veel beter zicht kunnen krijgen op hun groei. Ze weten de weg die ze afgelegd hebben, waar ze nu zijn en waar ze nog naar toe moeten. Het criterium is ook voor de kinderen duidelijk. Daarnaast is het zo dat de normen hetzelfde blijven en niet zoals bij het Cito worden aangepast

3.6 De toetsminimalisatie

Over het algemeen nemen scholen veel te veel toetsen af in het kader van het volgen van de vaardigheden op het gebied van het technisch lezen.

Je moet nu vanaf groep 5 met de DMT minimaal twee kaarten afnemen. Dat is vaak helemaal niet nodig. Als een kind de m(m)k(k)(m)m-woorden voldoende kan lezen dan zou u ook met alleen kaart 3 moeten kunnen volstaan. Dat scheelt veel toetstijd. Uit het pilot-onderzoek binnen het redzaamheidsproject is gebleken dat dat verantwoord kan. Ook het afnemen van de AVI-kaarten waarbij je minimaal twee kaarten af moeten nemen kost te veel tijd.

De scholen die dit cursusjaar in groep 3 met het redzaamheidslezen begonnen zijn, stoppen met kaart 1 als de kinderen er 60 woorden in een minuut op kunnen lezen Dat geldt ook voor kaart 2. Op kaart 3 moeten de kinderen minimaal 50 woorden kunnen lezen. Dat betekent dat er in de loop van groep 4 al kinderen zijn waarvoor men alleen kaart 3 nog af hoeft te nemen. Dat scheelt heel veel tijd, vooral omdat er in groep 5 kinderen zullen zijn die je helemaal niet meer hoeft te toetsen omdat ze al twee keer hebben laten zien dat ze alle drie de kaarten op het gewenste niveau lezen.

Toetsminimalisatie kan ook plaats vinden door niet alle methodegebonden toetsen bij alle kinderen af te nemen. In het begin van groep 3 kunt u dat voor de zekerheid nog doen, maar vanaf M3 weet u hoe de kinderen op de DMT lezen en dan kunt u voor de kinderen die gewenst lezen al die methodegebonden toetsen weglaten.

Voor het voortgezet lezen geldt dat ook. Als kinderen eind groep 3 gewenst lezen neemt u daarna alleen nog maar tweemaal de DMT af en laat u ook al die methodegebonden toetsen voor voortgezet lezen achterwege.

3.7 Het portfolio

Het is voor kinderen belangrijk dat ze zelf hun leesontwikkeling zien. Binnen het redzaamheidslezen gebeurt dat aan de hand van een grafiek. De kinderen zien wat ze afgelegd hebben, waar ze nu zijn en waarnaar op weg moeten.

3.8 De diagnostische leestoets

Met de DMT kun je van grote blokken woordtypen (mkm-woorden, mmkmm-woorden en meerlettergrepige woorden) de beheersing bepalen. Toch kan het nodig zijn om per woordtype te onderzoeken of een kind die bepaalde woordtypen kan ontsleutelen. Dat kan niet nauwkeurig genoeg met de DMT (of AVI). Daar is een andere toets voor nodig en dat is de woordbeeldautomatiseringstoets, waarmee je precies de beheersing van de woordtypen kunt onderzoeken. De diagnostische toets biedt de mogelijkheid om de speciale leesbegeleiding specifiek te maken zodat het hulpverlening op het derde zorgniveau kan worden uitgevoerd.

Die diagnostische toets kunt u gratis ontvangen door op de onderstaande link te klikken. Het grote voordeel van deze toets is dat per woord is aangegeven welke oefenkaart u in kunt zetten. Dat scheelt heel wat zoekwerk. Klik op: <https://www.pravoo.com/userfiles/pravoo.com/files/diagnostische%20toetsen.pdf>

Literatuur

- **Lit. 1 Koning, Luc (2020)** Artikel 2, Kun je dyslexie voorkomen. Artikel op LinkedIn.
- **Lit. 2 Koning, Luc (1969)** Wees er op tijd bij. Praxis-bulletin septembernr.
- **Lit. 3 Smits, Anneke en Tom Braams (2016)** Dyslectische kinderen leren lezen (blz. 94). Amsterdam, Boom.
- **Lit. 4** (lit. xx. Bron: <https://blog.sbo.nl/onderwijs/formatief-summatief-toetsen/>)
- **Lit. 5 Hiemstra, Jan (zj)** Formatief toetsen en leren betekenisvoller maken (KPC)
- **Lit. 6** (Bron <https://wij-leren.nl/toetsen.php>)